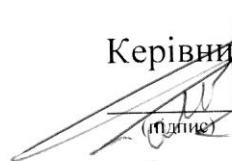

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра права (№702)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник проектної групи

 А.Г. Голубов
(підпис) (ініціали та прізвище)

«31» серпня 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА ОБОВ'ЯЗКОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО (Особлива частина)

(назва навчальної дисципліни)

Галузь знань: 08 Право
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: 081 Право
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма: «Право»
(найменування освітньої програми)

Форма навчання: денна

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Харків 2020 рік

Робоча програма Цивільне право (особлива частина)
(назва дисципліни)
для студентів за спеціальністю 081 Право
освітньою програмою Право
«31» серпня 2020 р., – 24 с.
Розробник: старший викладач, к.ю.н. Федосенко Н.А.
(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання) (підпис)

Робочу програму розглянуто на засіданні кафедри права (№702)
(назва кафедри)
Протокол № 1 від «31» серпня 2020 р.
Завідувач кафедри д.ю.н. професор Г.О. Спіцина
(науковий ступінь і вчене звання) (підпис) (ініціали та прізвище)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни (денна форма навчання)
Кількість кредитів – 10	Галузь знань 08 Право (шифр і найменування) Спеціальність 081 Право (код і найменування) Освітня програма Право (найменування) Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Цикл професійної підготовки
Кількість модулів – 5-й семестр – 2; 6-й семестр – 2.		Навчальний рік
Кількість змістовних модулів – 5-й семестр – 2; 6-й семестр – 2.		2020/2021
Індивідуальне завдання ____ - ____ (назва)		Семестр
Загальна кількість годин – 300		5,6-й
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 години самостійної роботи студента – <i>кількість годин 4</i>		Лекції*
		5-й семестр - 48 годин; 6-й семестр - 40 години
		Практичні, семінарські*
		5-й семестр – 32 години 6-й семестр – 40 години
		Лабораторні*
		____ годин
		Самостійна робота
		5-й семестр – 70 годин 6-й семестр – 70 годин
	Вид контролю	
	5-й семестр - залік, 6-й семестр - іспит	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: 160/140

*Аудиторне навантаження може бути зменшене або збільшене на одну годину залежно від розкладу занять.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення: Навчальна дисципліна «Цивільне право. Особлива частина» присвячена вивченню інститутів Zobov'язального права, загальних положень про zobov'язання та про договір, системи договірних та не договірних zobov'язань, обумовлених Книгою 5-ю «Zobov'язальне право» ЦК України.

Завдання:

- вивчити зміст Особливої частини цивільного законодавства України;
- навчити студентів навичок самостійної роботи на практиці, розуміти та правильно тлумачити норми цивільного законодавства;
- навчити студентів вірно застосовувати норми цивільного права при вирішенні конкретних цивільних справ, засвоєння студентами основних правових понять, категорій, цивільно-правових інститутів, базою для яких є Конституція України та чинне цивільне законодавство, зокрема, досконале знання законодавчих актів та теоретичних досліджень, які стосуються zobov'язальних відносин договірного і позадоговірного характеру, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників;
- засвоєння різних концепцій, поглядів, дискусійних положень з найбільш важливих питань, які є в науці цивільного права, розвиток вміння критично обмірковувати проблемні питання, щоб мати про них свою аргументовану думку, а також розвиток правового мислення, що допоможе правильно орієнтуватися в матеріалі;
- дати студентам ґрунтовні знання щодо оволодіння необхідними теоретичними положеннями, що вироблені цивілістичною думкою;
- засвоєння нормативного матеріалу, закріпленого системою актів цивільного законодавства України;
- ознайомлення з судовою та іншою практикою застосування цивільного законодавства.

Результати навчання:

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні **знати:**

- теоретичні положення, що регулюють zobov'язальні відносини, зокрема щодо елементів zobov'язання, виконання zobov'язань, забезпечення їх виконання та відповідальності за невиконання чи порушення виконання zobov'язань;
- зміст окремих договірних інститутів цивільного права в тому числі загальні поняття про договір, динаміку договірних zobov'язань, зміст істотні умови та особливості порядку укладання окремих видів договорів;
- особливості правового регулювання позадоговірних zobov'язань в тому числі деліктних;

уміти:

- застосовувати свої теоретичні знання на практиці, тобто застосовувати норми цивільного права щодо конкретних правовідносин; тлумачити та вільно користуватися нормативно-правовим матеріалом Цивільного

кодексу та матеріалами коментарів; вирішувати практичні завдання, використовуючи конкретні статті кодексів;

- розрізняти правовідносини, що регулюються цивільним правом і правовідносини, що регулюються іншими суміжними галузями права;
- правильно застосовувати чинні норми цивільного законодавства;
- користуватися джерелами права, тлумаченнями і коментарями норм права при вирішенні конкретних цивільних спорів;
- складати й оформлювати документи правничого характеру з договірних правовідносин;
- добирати літературу з цивільного права, складати конспекти і тези виступів, опрацьовувати правову інформацію;
- логічно, послідовно, з виокремленням головного, доказово викладати правничий матеріал із застосуванням знань з різних джерел і галузей права;
- користуватися правовою термінологією щодо цивільного законодавства;
- застосовувати правові знання з цивільного права для оцінювання юридичних фактів, обґрунтовувати їх правову оцінку;
- обґрунтовано вирішувати питання реалізації норм цивільного права на практиці;

• керуватись у практичній діяльності та в поведінці правовими знаннями і переконаннями, брати участь у правовому вихованні населення.

Міждисциплінарні зв'язки: Вивчення даної дисципліни студент розпочинає, прослухавши такі навчальні дисципліни як теорія держави і права, цивільне право (загальна частина). Водночас, досягнення всебічного глибокого розуміння природи і сутності цивільних правовідносин, змісту основних норм цивільного права, підготовка до вивчення нормативного курсу «Міжнародне приватне право», ряду спеціальних цивілістичних дисциплін та – до практичної діяльності висококваліфікованих фахівців-правознавців.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

Загальне вчення про зобов'язання

Тема 1. Право власності. Поняття та зміст права власності, межі його здійснення. Суб'єкти права власності. Об'єкти права власності. Обмеження прав власника. Поняття майнових прав. Поняття і визначення нерухомого майна. Набуття права власності. Припинення права власності. Право спільної сумісної власності. Право власності на землю. Право власності на житло. Захист права власності.

Тема 2. Зобов'язальне право, як підгалузь цивільного права. Поняття, загальна характеристика, функції та система зобов'язального права. Співвідношення та відмінності зобов'язальних правовідносин від правовідносин власності, особистих немайнових та від речових правовідносин. Відносний характер зобов'язальних правовідносин.

Тема 3. Поняття і підстави виникнення зобов'язань. Ознаки, система та види цивільно-правових зобов'язань. Договірні і недоговірні зобов'язання. Правочини, договори, односторонні правомірні дії. Об'єкти, предмет та зміст зобов'язальних правовідносин. Право вимоги кредитора. Обов'язок виконання боржника.

Суб'єкти зобов'язальних правовідносин. Заміна осіб у зобов'язанні. Поняття і загальні правила здійснення цесії. Підстави та наслідки відступлення права вимоги і переведення боргу. Суброгація. 3-ті особи та множинність осіб в зобов'язанні. Солідарні, часткові, субсидіарні. Зобов'язання на користь 3-ї особи та - пов'язані з особою боржника або кредитора. Регрес.

Тема 4. Виконання зобов'язання. Поняття, принципи і загальні умови виконання зобов'язання. Сутність принципів належного та реального виконання, співпраці, економічності, стабільності, розумності, добросовісності, справедливості та їх дотримання. Звичай ділового обороту при виконанні зобов'язання. Виконання альтернативних і факультативних зобов'язань. Строки, місце та способи виконання зобов'язання. Грошові зобов'язання і валюта їх виконання.

Тема 5. Відповідальність за порушення зобов'язання. Поняття та правові наслідки порушення зобов'язання. Одностороння відмова від зобов'язання. Розірвання договору. Умови відповідальності за порушення зобов'язання. Підстави звільнення від відповідальності.

Тема 6. Забезпечення виконання зобов'язань. Види забезпечення виконання зобов'язання. Неустойка. Порука. Гарантія. Завдаток. Застава. Притримання.

Способи забезпечення виконання зобов'язань, які безпосередньо не передбачені ЦК України.

Тема 7. Припинення зобов'язання. Поняття та підстави припинення зобов'язання. Належне виконання, передання відступного, зарахування зустрічних однорідних вимог, домовленість сторін, новація, прощення боргу, поєднання боржника і кредитора в одній особі, смерть фізичної особи, ліквідація юридичної особи.

Тема 8. Загальні положення про договір .

Поняття, загальна характеристика і значення цивільно-правового договору. Ознаки договору як юридичного факту. Принципи та обов'язковість договору. Класифікація цивільно-правових договорів. Свобода договору та її межі. Види договорів. Публічний договір. Договір приєднання. Попередній договір. Договір на користь третьої особи. Змішаний договір.

Тема 9. Зміст договору. Типові умови договору та їх тлумачення. Форма договору. Порядок і стадії його укладення. Оферта. Акцепт. Переддоговірні спори. Укладення договорів на біржах, аукціонах, конкурсах. Підстави, порядок, форма та правові наслідки зміни або розірвання договору.

Модульний контроль.

Окремі види зобов'язань

Договори спрямовані на передачу майна у власність

Тема 10. Види, загальні та відмінні риси договорів про передачу майна у власність. Цивільно-правове регулювання відносин з купівлі-продажу.

Купівля-продаж. Поняття, предмет, форма і види договорів купівлі-продажу. Права та обов'язки сторін за договором. Правові наслідки порушення умов договору.

Тема 11. Роздрібна купівля-продаж. Поставка. Контрактація. Постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Міна. Поняття, правова характеристика, істотні умови, форма, права та обов'язки сторін за вказаними договорами; правові наслідки невиконання (неналежного виконання) сторонами своїх обов'язків. Види означених договорів.

Тема 12. Дарування. Поняття, предмет, форма договору дарування та його види. Права й обов'язки сторін за договором. Договір дарування з умовою передання дарунку в майбутньому. Договір дарування з покладенням на обдарованого обов'язку на користь третьої особи. Розірвання договору на вимогу дарувальника.

Пожертва. Поняття, предмет і форма договору про пожертву. Сторони за договором про пожертву. Права жертвувача.

Тема 13. Рента. Поняття, предмет, форма договору ренти. Права та обов'язки сторін в договорі ренти. Ризик випадкового знищення або пошкодження майна, переданого під виплату ренти.

Тема 14. Довічне утримання (догляд). Поняття, предмет, форма договору довічного утримання (догляду). Сторони, їх права та обов'язки. Забезпечення виконання і припинення договору. Правові наслідки розірвання договору. Перехід прав та обов'язків за договором.

Договори спрямовані на передачу майна у користування

Тема 15. Загальні та відмінні риси договорів про оплатну передачу майна у тимчасове володіння та користування. Види таких договорів.

Найм (оренда). Поняття, предмет та строк договору найму. Сторони в договорі, їх права та обов'язки. Права третіх осіб на річ, яка передана у найм.

Правові наслідки зміни власника речі, переданої у найм. Піднайм. Припинення та різновиди договору найму (оренди).

Тема 16. Договір прокату. Договори найму (оренди): будівлі або іншої капітальної споруди, земельної ділянки, транспортного засобу, державного та комунального майна. Поняття, характеристика, істотні умови, права та обов'язки сторін за цими договорами; правові наслідки невиконання, (неналежного виконання) сторонами своїх обов'язків.

Тема 17. Договір лізингу, його види, предмет, особливості.

Тема 18. Найм (оренда) житла. Поняття договору найму житла та його види. Предмет, форма та строк договору комерційного найму житла. Сторони в договорі, їх права та обов'язки. Піднайм житла. Заміна наймача у договорі. Підстави та наслідки розірвання договору.

Тема 19. Позичка. Поняття, предмет, форма договору позички. Сторони договору, їх права та обов'язки. Строк договору. Розірвання договору. Припинення договору позички. Загальні та відмінні риси позички та позики.

Модульний контроль.

Модуль 3.

Договори спрямовані на виконання робіт

Тема 20. Загальні та відмінні риси договорів на виконання робіт. Їх види.

Підряд. Поняття та види договору підряду. Сторони за договором, їх права та обов'язки. Строки в договорі. Порядок оплати роботи. Розрахунки у разі випадкового знищення предмета договору або неможливості закінчення роботи. Якість і гарантії якості роботи.

Тема 21. Договори побутового та будівельного підряду. Підряд на проведення проектних і пошукових робіт. Поняття, характеристика, істотні умови, форма, права та обов'язки сторін, правові наслідки невиконання сторонами своїх обов'язків. Захист прав споживачів.

Тема 22. Договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Поняття та предмет договорів. Сторони, їх права та обов'язки. Права сторін на результати робіт. Наслідки неможливості досягнення результату. Відповідальність виконавця за порушення договору.

Договори про надання послуг

Тема 23. Послуги. Загальні положення про договори з надання послуг. Поняття, предмет і сфера застосування договору. Строк договору. Сторони, їх права та обов'язки. Види договорів. Особливості договору про безоплатне надання послуг. Відповідальність виконавця за порушення договору. Розірвання договору. Загальні та відмінні риси таких договорів.

Непойменовані договори. Особливості відносин щодо надання медичних, юридичних, туристичних, освітніх, комунальних та інших послуг.

Тема 24. Транспортні зобов'язання. Перевезення. Загальні положення про перевезення. Транспортне законодавство України. Система транспортних договорів.

Договір перевезення вантажу. Порядок укладення та форма договору. Сторони в договорі, їх права та обов'язки. Правовий стан одержувача. Довгостроковий договір.

Чартер (фрахтування) Особливості перевезення вантажу різними видами транспорту

Тема 25. Договір повітряного перевезення вантажу. Договір перевезення вантажу внутрішніми річковими шляхами. Договір перевезення вантажу автомобільним транспортом. Договір залізничного перевезення вантажів. Договір морського перевезення вантажу. Відповідальність сторін за порушення

умов договору. Підстави і межі відповідальності перевізника. Претензії і позови в транспортних зобов'язаннях.

Тема 26. Договір перевезення пасажирів та багажу. Права і обов'язки сторін договору. Відповідальність перевізника за затримку відправлення пасажирів та порушення строку його доставлення до пункту призначення.

Тема 27. Транспортне експедирування. Поняття, предмет та форма договору. Права та обов'язки сторін. Підстави і межі відповідальності за порушення договору. Відмова від договору транспортного експедирування.

Тема 28. Зберігання. Поняття, правова характеристика, істотні умови, форма, права та обов'язки сторін за договором зберігання. Зберігання речей, визначених родовими ознаками. Відповідальність зберігача за договором зберігання.

Договір складського зберігання. Складські документи.

Спеціальні види зберігання. Особливості зберігання в ломбардах, у банківських сейфах, в камерах схову організацій транспорту, в гардеробі організацій та в готелях.

Договір зберігання автотранспортного засобу. Зберігання речей пасажирів під час його перевезення. Зберігання речей, що є предметом спору.

Тема 29. Договір охорони. Поняття, умови та правова характеристика.

Тема 30. Доручення. Поняття, умови, правова характеристика, форма договору доручення, права та обов'язки сторін. Припинення договору та його наслідки. Обов'язки спадкоємця повіреного і ліквідатора юридичної особи-повіреного.

Тема 31. Комісія. Поняття та умови договору комісії. Сторони за договором, їх права та обов'язки. Виконання договору.

Субкомісія. Відступ від вказівок комітента. Відмова від договору комісії. Наслідки смерті фізичної особи або припинення юридичної особи-комісіонера.

Тема 32. Управління майном. Поняття, правова характеристика, істотні умови, форма, права та обов'язки сторін. Виконання договору управління майном. Відповідальність управителя. Припинення договору.

Модульний контроль.

Договори у сфері фінансових послуг та банківської діяльності.

Тема 33. Страхування. Поняття і значення страхування. Законодавство України про страхування. Правила страхування. Об'єкти та види страхування. Співстрахування. Перестрахування. Суб'єкти страхових відносин.

Договір страхування. Поняття, предмет, правова характеристика, істотні умови, форма договору. Сторони в договорі страхування, їх права та обов'язки. Укладення договору страхування на користь третьої особи. Момент набрання чинності договором страхування. Умови і порядок здійснення страхової виплати. Відмова від здійснення страхової виплати. Припинення договору страхування. Недійсність договору страхування. Його різновиди.

Тема 34. Позика. Кредит. Банківський вклад (депозит). Поняття, характеристика, істотні умови, форма, права та обов'язки сторін, правові наслідки невиконання сторонами своїх обов'язків. Оспорювання договору позики. Забезпечення виконання зобов'язання позичальником. Новація боргу у позикове зобов'язання. Комерційний кредит. Види банківських вкладів. Договір банківського вкладу на користь 3-ї особи. Виконання і припинення договору банківського вкладу.

Тема 35. Банківський рахунок. Поняття, правова характеристика, істотні умови, форма, права та обов'язки сторін. Відповідальність банку за неналежне виконання операцій за рахунком клієнта. Обмеження права розпорядження рахунком. Розірвання договору банківського рахунку. Банківська таємниця.

Тема 36. Факторинг. Поняття, правова характеристика, істотні умови, форма, права та обов'язки сторін за договором факторингу. Правовий стан боржника, право грошової вимоги до якого відступається за договором. Недійсність заборони відступлення права грошової вимоги.

Тема 37. Розрахунки. Розрахункові зобов'язання. Поняття і форми розрахунків. Готівкові розрахунки як форма виконання грошових зобов'язань. Правове регулювання готівкових і безготівкових розрахунків.

Безготівкові розрахунки. Поняття, зміст та основні форми безготівкових розрахунків. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень. Розрахунки за акредитивом. Поняття та види акредитивів. Розрахунки за інкасовими дорученнями. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків.

Модуль 4.

Договори у сфері інтелектуальної власності.

Тема 37. Види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Загальні та відмінні риси таких договорів.

Ліцензійний договір. Поняття, предмет і строк ліцензійного договору. Сторони договору, їх права та обов'язки. Типовий ліцензійний договір. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Оформлення ліцензії. Види ліцензій та права ліцензіата. Виключна ліцензія. Одиначна ліцензія. Невиключна ліцензія. Субліцензія.

Тема 39. Договір про передачу «ноу-хау».

Договір комерційної концесії. Поняття, правова характеристика, істотні умови, форма, права та обов'язки сторін. Види. Договір комерційної субконцесії. Зміна та припинення договору комерційної концесії.

Договори, що виникають із спільної діяльності

Тема 40. Загальні положення про спільну діяльність. Загальна характеристика зобов'язань, що виникають із спільної діяльності. Підстави виникнення і види цих зобов'язань.

Договір про спільну діяльність. Поняття, правова характеристика, форма та умови договору про спільну діяльність.

Договір простого товариства. Поняття, вклади і спільне майно учасників простого товариства, права та обов'язки сторін. Витрати та збитки учасників. Припинення договору простого товариства, відповідальність учасників.

Засновницький договір. Поняття, характеристика, учасники, зміна і припинення договору.

Недоговірні зобов'язання.

Тема 41. Недоговірні зобов'язання, що виникають із односторонніх дій
Зобов'язання з публічної обіцянки винагороди і їх види.

Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу. Поняття. Зміна умов і відмова від проведення конкурсу.

Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу. Поняття, предмет, права та обов'язки сторін.

Тема 42. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Поняття і призначення зобов'язань, що виникають при вчиненні дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Умови відшкодування витрат, понесених особою при веденні чужих справ без доручення.

Тема 43. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, а також у зв'язку з рятуванням майна іншої особи: поняття, сторони, підстави виникнення, предмет, права, та обов'язки сторін. Умови відшкодування шкоди, завданої рятівнику.

Створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну, юридичної особи. Зобов'язання, що виникають в разі створення загрози життю, здоров'ю, майну осіб. Поняття, підстави виникнення, предмет, права та обов'язки сторін. Наслідки неусунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок неусунення загрози: життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи.

Тема 44. Зобов'язання, що виникають із завдання шкоди Відшкодування шкоди. Відшкодування моральної шкоди. Поняття, обсяг, порядок відшкодування такої шкоди. Відшкодування шкоди, завданої у стані крайньої необхідності. Відшкодування шкоди завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист. Відшкодування шкоди, завданої найманим працівником установи, підприємства, організації під час виконання ним своїх трудових обов'язків.

Тема 45. Поняття та система деліктних зобов'язань.

Деліктні зобов'язання. Поняття і система деліктних зобов'язань. Суб'єкти і зміст деліктних зобов'язань. Класифікація деліктних зобов'язань. Необхідні, факультативні та інші правові умови виникнення деліктних зобов'язань.

Загальні положення про порядок та об'єм відшкодування завданої шкоди. Врахування вини потерпілого та майнового стану заподіювана шкоди в деліктних зобов'язаннях.

Тема 46. Відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування або їх посадовими особами.

Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду.

Відшкодування шкоди, завданої злочином.

Відшкодування шкоди, завданої неповнолітніми особами.

Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.

Відшкодування шкоди, завданої джерелом ядерної небезпеки.

Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Тема 47. Кондиційні зобов'язання.

Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. Поняття, сторони, підстави виникнення, предмет, права та обов'язки. Повернення в натурі безпідставно набутого майна. Відшкодування доходів від безпідставно набутого майна і витрат на його утримання. Безпідставно набуте майно, що не підлягає поверненню.

Модульний контроль.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва змістовного модуля і тем	Кількість годин				
	Усього	У тому числі			
		л	п	лаб.	с. р.
1	2	3	4	5	6
Модуль 1					
5-й семестр					
Тема 1. Право власності.	14	2	3	-	9
Тема 2. Поняття і підстави Виникнення зобов'язання. Виконання і припинення зобов'язань	14	5	3	-	6
Тема 3. Забезпечення виконання зобов'язань	14	5	2	-	7
Тема 4. Правові наслідки порушення зобов'язань	15	6	2	-	7
Тема 5. Цивільно-правовий договір	16	6	4	0	6
Модульний контроль	2		2		
Разом за змістовним модулем 1	75	24	16	0	35
Модуль 2.					

Тема 6. Договори спрямовані на передачу майна у власність	17	6	4	-	7
Тема 7. Дарування. Рента. Довічне утримання (догляд).	14	4	2	-	8
Тема 8. Цивільно-правове регулювання майнового найму (оренди)	14	4	2	-	8
Тема 9. Цивільно-правове регулювання майнового найму (оренди) житла	13	4	3	-	7
Тема 10. Цивільно-правове регулювання відносин пов'язаних з виконанням робіт. Підряд.	14	6	3	0	5
Модульний контроль	2	-	2	-	-
Разом за змістовним модулем 2	75	24	16	0	35
Усього годин	150	48	32	0	70
Модуль 3. (6-й семестр)					
Тема 11. Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних з наданням послуг. Транспортні зобов'язання	14	4	4	-	7
Тема 12. Цивільно-правове регулювання відносин із зберігання	14	4	4	-	7
Тема 13. Цивільно-правове регулювання відносин із договору доручення	14	4	4	-	7
Тема 14. Цивільно-правове регулювання договору комісії та управління майном	15	4	3	-	7
Тема 15. Цивільно-правове регулювання страхових відносин	16	4	3	-	7
Модульний контроль	2	-	2	-	-
Усього годин	75	20	20	0	35
Модуль 4.					

Індивідуальне науково-дослідне завдання – курсова робота					
Тема 16. Цивільно-правове регулювання кредитно-розрахункових відносин	14	3	3		6
Тема 17. Цивільно-правове Регулювання відносин в сфері Розпорядження майновими Правами інтелектуальної власності	10	3	3		6
Тема 18. Цивільно-правове регулювання спільної діяльності	13	3	3		6
Тема 19. Недоговірні зобов'язання із правомірних дій	12	3	3		6
Тема 20. Зобов'язання, що виникають із завдання шкоди	12	4	3		6
Тема 21. Відповідальність за заподіяння шкоди. Відшкодування шкоди	12	4	3	-	5
Модульний контроль	2		2		
Разом за модулем 4	75	20	20	0	35
Усього годин	150	40	40	0	70

5. Теми семінарських занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
	Разом	

6. Теми практичних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Право власності.	3
2	Поняття і підстави виникнення зобов'язання. Виконання і припинення зобов'язань	3
3	Забезпечення виконання зобов'язань	2
4	Правові наслідки порушення зобов'язань	2
5	Цивільно-правовий договір	4
6	Договори спрямовані на передачу майна у власність	4
7	Дарування. Рента. Довічне утримання (догляд).	2
8	Цивільно-правове регулювання майнового найму (оренди)	2
9	Цивільно-правове регулювання майнового найму (оренди)	3

	житла	
10	Цивільно-правове регулювання відносин пов'язаних з виконанням робіт. Підряд.	3
11	Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних з наданням послуг. Транспортні зобов'язання	4
12	Цивільно-правове регулювання відносин із зберігання	4
13	Цивільно-правове регулювання відносин із договору доручення	4
14	Цивільно-правове регулювання договору комісії та управління майном	3
15	Цивільно-правове регулювання страхових відносин	3
16	Цивільно-правове регулювання кредитно-розрахункових відносин	3
17	Цивільно-правове регулювання відносин в сфері розпорядження майновими правами інтелектуальної власності	3
18	Цивільно-правове регулювання спільної діяльності	3
19	Недоговірні зобов'язання із правомірних дій	3
20	Зобов'язання, що виникають із завдання шкоди	3
21	Відповідальність за заподіяння шкоди. Відшкодування шкоди	3
	Разом	40

7. Теми лабораторних занять

Не передбачено

8. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Право власності.	9
2	Поняття і підстави виникнення зобов'язання. Виконання і припинення зобов'язання	6
3	Забезпечення виконання зобов'язання	7
4	Правові наслідки порушення зобов'язання. Цивільно-правовий договір	13
5	Договори, спрямовані на передачу майна у власність	7
6	Дарування, рента, довічне утримання (догляд)	8
7	Цивільно-правове регулювання майнового найму (оренди)	8
8	Цивільно-правове регулювання майнового найму (оренди) житла	7
9	Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних з виконанням робіт. Підряд	5
10	Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних з наданням послуг. Транспортні зобов'язання	7

11	Цивільно-правове регулювання відносин із зберігання. Цивільно-правове регулювання відносин із договору доручення	10
12	Цивільно-правове регулювання договору комісії та управління майном	9
13	Цивільно-правове регулювання страхових відносин	8
14	Цивільно-правове регулювання кредитно-розрахункових відносин	6
15	Цивільно-правове регулювання відносин в сфері розпорядження майновими правами інтелектуальної власності	6
16	Цивільно-правове регулювання спільної діяльності. Недоговірні зобов'язання із правомірних дій	6
17	Зобов'язання, що виникають із завдання шкоди. Відповідальність за заподіяння шкоди. Відшкодування шкоди	6
18	Зобов'язання, що виникають із завдання шкоди	6
19	Відповідальність за заподіяння шкоди. Відшкодування шкоди	5
	Разом	140

9. Індивідуальні завдання

Практичні завдання мають бути письмово вирішені заздалегідь, а теоретичні питання - підготовлені усно. Це обов'язкова вимога кафедри. Темі практичних завдань та коло теоретичних питань для самостійної підготовки визначено в розділі «Розклад навчальних занять за тематичним планом дисципліни», а також можуть бути додатково оголошені викладачем.

Наведемо таке завдання:

Умова: В липні 2018 року, відповідно до нотаріально-посвідченого договору Шевцов продав Жирову житловий будинок, власником якого він був сам. Проте, ще в січні цього ж року Івах письмово повідомив про намір продати будинок свого сина, який був власником його 1/4 частини. Син Івах у липні 2018 року звернувся до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу недійсним і визнання за ним права власності на 1/4 частину житлового будинку, успадкованого ним в 2006 році після смерті матері, шляхом фактичного вступу у володіння спадщиною. Крім того, позивач стверджував, що при укладанні договору купівлі-продажу порушено його переважне право купівлі частки в спільній власності.

Місцевий суд своїм рішенням визнав за сином Іваха право власності на 1/4 частину житлового будинку, а договір купівлі-продажу визнав недійсним в цілому. А також зазначив, що позивач має право переважної купівлі частки будинку у праві спільної часткової власності на нього. Проте, може його здійснити тільки після реєстрації за ним 1/4 частини будинку.

Чи правильно суд вирішив справу?

Рішення: Внаслідок проведеного аналізу умов завдання зазначаємо, що дана задача розрахована на вивчення та знання таких тем, як: «Правочини», «Право спільної власності», «Спадкове право» і, розглянути питання про право привілейованої купівлі частки в спільній власності (ст. 362 ЦК України).

Як витікає з умов завдання, спірний житловий будинок був спільною власністю подружжя Шевцових. Після смерті матері в 2006 році син Івах набув права власності на 1/4 частину житлового будинку, тому його батько міг продати тільки 3/4 частини дому, що належала йому.

Оскільки батько продав весь будинок, то договір купівлі-продажу щодо 1/4 його частини, яка належить позивачеві - є недійсним, тому, що порушує його право власності. Висновок суду відносно того, що син не вправі здійснити своє переважне право купівлі частки у праві спільної власності тому, що не зареєстрував право власності на 1/4 частину дому, безпідставний. Відповідно до ч.5 ст.1268 ЦК прийнята спадщина признається належною спадкоємцю з часу відкриття спадщини. Отже, син Івах, прийнявши спадщину, став власником 1/4 будинку у 2006 році, тому на момент укладення договору купівлі-продажу перед відповідачами він, як співвласник, мав переважне право купівлі частки у праві спільної власності.

Проте, знаючи про продаж будинку ще в січні 2018 року, син Івах протягом більш як півроку, поки справа розглядалася судом, позову про перехід на нього прав і обов'язків покупця не пред'явив і не вніс на депозитний рахунок обумовлену суму. З огляду на вищевикладені обставини і керуючись ст.215, 216, 217, 362, 1268 ЦК України, варто визнати, що угода купівлі-продажу підлягає визнанню недійсною тільки на 1/4 частину житлового будинку, що належить на праві власності сину Івах, оскільки 3/4 частини будинку Шевцов міг продати Жирову, який і став власником цієї частини.

10. Методи навчання

Під час вивчення навчальної нормативної дисципліни «Цивільне право. Особлива частина» у навчальному процесі застосовуються різноманітні методи навчання: лекційні заняття, практичні (семінарські) та експериментальні форми практичних робіт - ділові ігри, розв'язання проблемних ситуацій, аудиторні конференції тощо.

Навчальний процес складається з лекцій та практичних занять.

У лекціях даються основи теоретичних знань з дисципліни, розкриваються найбільш складні питання, практика застосування законодавства.

На розгляд лекції виноситься підготовлений лектором навчальний матеріал, який цим викладачем доповідається, як правило, перед всією студентською аудиторією певного академічного курсу.

В процесі викладання дисципліни основним завданням студентів є: засвоєння теоретичних положень науки цивільного права; засвоєння основних положень цивільного законодавства України; відпрацювання навичок застосування у практичній діяльності одержаних знань і норм цивільного права.

На практичних заняттях, насамперед, відпрацьовуються практичні навички користування правовими джерелами, тлумачення правових норм, їх застосування при вирішенні конкретних життєвих ситуацій, з урахуванням існуючої судової практики та рекомендацій (постанов, роз'яснень) Вищих судових інстанцій щодо застосування окремих норм матеріального права при розгляді цивільних спорів, а також перевіряється ступінь засвоєння студентами теорії цивільного права з відповідних питань та положень законодавства.

Практичне заняття має за мету: закріплення теоретичних знань, навичок щодо юридичної кваліфікації та вирішення колізій, які виникають у життєвих ситуаціях; оволодіння правилами самостійної роботи, в тому числі - з нормативно-правовими актами; засвоєння змісту цивільно-правових інститутів, об'єктивних закономірностей їх розвитку, суті цивільно-правових категорій; можливість навчитися розуміти зміст норм цивільного права, тлумачити їх та застосовувати до конкретних життєвих ситуацій, набутти досвіду науково-дослідної роботи в галузі цивільного права.

Практичне заняття проводиться з академічною групою під безпосереднім керівництвом викладача (аудиторно).

Відповідні практичні завдання в якості домашніх для самостійної роботи студентів наводяться у розділі «Контрольні питання та тематичні завдання для самостійної роботи студентів» даного посібника.

В завданнях скорочено формулюються певні фабули та обставини з судових справ, які вважаються існуючими або встановленими і підлягають мотивованому юридичному вирішенню. Рішення виконуються вдома письмово, а потім доповідаються на занятті.

До практичного заняття студенти готуються заздалегідь з тих питань, які окреслені для перевірки знань, отриманих після прослуховування лекцій та самостійної роботи над відповідною темою. Не рідше, ніж двічі за семестр студенти пишуть самостійні та контрольні роботи з зазначених питань.

До самостійної роботи студентів, крім зазначеного відноситься спланована пізнавальна, організаційно та методично спрямована діяльність, що здійснюється без безпосередньої допомоги викладача і направлена на досягнення конкретного результату — засвоєння навчального матеріалу. Самостійна робота має сприяти також виробленню у студентів навичок роботи з нормативно-правовими актами, науковою літературою та іншими джерелами, формування таких рис майбутнього юриста, як самостійність, активність, ініціативність та інші.

У процесі опрацювання навчальної програми студенти використовують, поряд з основними джерелами, додаткову літературу навчального та наукового характеру, рекомендовану до ознайомлення і наведену в робочій програмі та цьому навчально-методичному посібнику.

Освоєння теоретичних положень не повинно обмежуватись інформацією тільки із матеріалів лекцій та підручників. Обов'язково слід звертатись до монографічних робіт та спеціальних юридичних періодичних видань. З цього приводу бажано почати формувати власну бібліотеку, адже професійна

діяльність юриста передбачає постійне звернення до спеціальних літературних джерел.

Для успішного засвоєння матеріалу студентам рекомендується постійно вести робочий зошит, в якому будуть водночас відображатись лекційні матеріали, матеріали практичних занять, а найголовніше - результати власного навчального пошуку. Викладачем застосовується також така форма контролю з перевірки теоретичних знань, результатів самостійної роботи та виконання домашніх завдань, як огляд робочих зошитів.

Індивідуально-консультативна робота викладача зі студентом передбачає консультативну допомогу студентові: відповіді викладача на конкретні запитання студента щодо методики виконання тих чи інших індивідуальних завдань, робіт, питань програмного матеріалу, пояснення певних теоретичних положень навчальної дисципліни, роз'яснення різних аспектів практичного застосування теоретичних знань або конкретних цивільно-правових норм тощо.

У випадку відсутності студента на практичному занятті він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування в поза аудиторний час (час індивідуально-консультативної роботи викладача). Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка в балах. За тиждень до початку сесії викладач припиняє приймати відпрацювання.

Метою індивідуально-консультативної роботи є: виявлення обсягу і якості сприйняття студентом навчального матеріалу; виявлення недоліків чи прогалин у його знаннях та встановлення їх причин і шляхів усунення; виявлення рівня опанування навичками самостійної роботи; стимулювання інтересу студента до предмета; підвищення рівня підготовки студента.

В процесі індивідуально-консультативної роботи здійснюється організаційне та наукове керівництво викладачем індивідуальною науковою роботою студента: рефератами, есе тощо, а також курсовими роботами, які виконуються відповідно до навчального плану у другому семестрі вивчення даного курсу цивільного права України.

Консультації, як вид аудиторних занять, проводяться на передодні заліку та іспиту. Метою консультації є: розбір найбільш складних теоретичних питань, що готуються студентами до заліків чи іспитів.

Як вже було зазначено вище, залік являє собою проміжний, а іспит - заключний вид контролю, що здійснюється після освоєння певного обсягу теоретичних питань.

11. Методи контролю

Проведення поточного контролю, письмового модульного контролю, проміжний контроль – залік, фінальний контроль у вигляді іспиту.

12. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують студенти

12.1. Розподіл балів, які отримують студенти (кількісні критерії оцінювання)

Складові навчальної роботи	Кількість занять	Сумарна кількість балів
----------------------------	------------------	-------------------------

	(завдань)	
Змістовний модуль I		
Робота на практичних заняттях	4	0...20
Змістовний модуль II		
Робота на практичних заняттях	5	0...25
Модульний контроль	1	0...25
Змістовний модуль III		
Робота на практичних заняттях	3	0...15
Модульний контроль	1	0...15
Усього за семестр		0...100

Семестровий контроль (іспит/залік) проводиться у разі відмови студента від балів поточного тестування й за наявності допуску до іспиту/заліку. Під час складання семестрового іспиту/заліку студент має можливість отримати максимум 100 балів.

Білет для іспиту складається з тестового завдання (10 балів), двох теоретичних питань (60 балів) і одного практичного (30 балів)

12.2. Якісні критерії оцінювання

Необхідний обсяг знань для одержання позитивної оцінки:

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні **знати**:

- теоретичні положення, що регулюють зобов'язальні відносини, зокрема щодо елементів зобов'язання, виконання зобов'язань, забезпечення їх виконання та відповідальності за невиконання чи порушення виконання зобов'язань;
- зміст окремих договірних інститутів цивільного права в тому числі загальні поняття про договір, динаміку договірних зобов'язань, зміст істотні умови та особливості порядку укладання окремих видів договорів;
- особливості правового регулювання позадоговірних зобов'язань в тому числі деліктних;

уміти:

- застосовувати свої теоретичні знання на практиці, тобто застосовувати норми цивільного права щодо конкретних правовідносин; тлумачити та вільно користуватися нормативно-правовим матеріалом Цивільного кодексу та матеріалами коментарів; вирішувати практичні завдання, використовуючи конкретні статті кодексів;
- розрізняти правовідносини, що регулюються цивільним правом і правовідносини, що регулюються іншими суміжними галузями права;
- правильно застосовувати чинні норми цивільного законодавства;
- користуватися джерелами права, тлумаченнями і коментарями норм права при вирішенні конкретних цивільних спорів;
- складати й оформлювати документи правничого характеру з договірних правовідносин;

- добирати літературу з цивільного права, складати конспекти і тези виступів, опрацьовувати правову інформацію;
- логічно, послідовно, з виокремленням головного, доказово викладати правничий матеріал із застосуванням знань з різних джерел і галузей права;
- користуватися правовою термінологією щодо цивільного законодавства;
- застосовувати правові знання з цивільного права для оцінювання юридичних фактів, обґрунтовувати їх правову оцінку;
- обґрунтовано вирішувати питання реалізації норм цивільного права на практиці;
- керуватись у практичній діяльності та в поведінці правовими знаннями і переконаннями, брати участь у правовому вихованні населення.

12.3 Критерії оцінювання роботи студента протягом семестру

Задовільно (60-74). Теоретичний зміст дисципліни засвоєний частково, деякі практичні навички роботи з навчальним матеріалом не сформовані, частина передбачених робочою навчальною програмою завдань не виконана, або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального, відповідь (в усній або письмовій формі) фрагментарна, непослідовна.

Добре (75-89). Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю, практичні навички роботи з навчальним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, що передбачені робочою навчальною програмою, виконані, якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками, робота має декілька незначних помилок або одну-дві значні помилки.

Відмінно (90-100). "Відмінно" – теоретичний зміст дисципліни (курсу) засвоєний студентом повністю, необхідні практичні навички роботи з навчальним матеріалом повністю сформовані, всі навчальні завдання, що передбачені робочою навчальною програмою, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

12.4 Дотримання вимог академічної доброчесності студентами під час вивчення навчальної дисципліни

Під час вивчення навчальної дисципліни студенти мають дотримуватися загальноприйнятих морально-етичних норм і правил поведінки, вимог академічної доброчесності, передбачених Положенням про академічну доброчесність Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (<https://khai.edu/assets/files/polozhennya/polozhennya-pro-akademichnu-dobrochesnist.pdf>)

13. Методичне забезпечення

1. Опорний конспект лекцій;
2. Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД);

14. Рекомендована література

Нормативно-правові акти України:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України. Прийнятий 16 січня 2004р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №40-44. - С. 356.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.03р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 18-22. – Ст. 144.
4. Житловий кодекс Української РСР: Закон України від 30.06.1983р. // Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів № 17032/2000.
5. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - №3-4. - Ст. 27.
6. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - №21-22. - Ст. 135.

Підручники та наукові публікації:

7. Жилінкова, І. Конструкції заміни боржника у цивільному зобов'язанні / І. Жилінкова // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2010. – № 1. – С. 123–133.
8. Ігнатенко, В. М. Спільні риси й відмінності договірних і недоговірних зобов'язань / В. М. Ігнатенко // Проблеми законності. – Х., 2011. – Вип. 114. – С. 54–61.
9. Новохатська, Я. В. Заміна сторін у зобов'язанні / Я. В. Новохатська // Проблеми законності. – Х., 2011. – Вип. 115. – С. 29–39.
10. Пучковська, І. Й. Підстави припинення поруки / І. Й. Пучковська // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2011. – № 1. – С. 95–106.
11. Пучковська, І. Й. Проти подвійної природи неустойки / І. Й. Пучковська // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2011. – № 4. – С. 105–113.
12. Цивільне право України: Підручник. Видання третє, перероблене і доповнене: Підручники, навчальні посібники, / Старцев О. В., Харитонов Є. О., Харитонova О. І., — 2013. — 808 с.
13. Цивільне право : підручник: у 2 т. / НУ "ЮАУ ім. Я. Мудрого" ; за ред. : В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с. Т. 2. – 816 с.

14. Цивільне право України. Підручник. Є.О. Харитонов Н.О. Саніахметова – К.: «Істина», 2003. – 776с.
15. Цивільне право України. Підручник. У двох томах. За заг. ред. Я.М. Шевченко – Т.1. Загальна частина. – К. Концерн: «Видавничий дім» «Ін Юре», 2003. – 520с., Т.2. Особлива частина. – 406с.
16. Цивільне право України. Підручник. У двох томах. За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої та В.Л. Яроцького – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т.1. – 480с., – Т.2. – 551с.
17. Цивільне право України. Навчальний посібник. За заг. ред. Л.О. Доміненко, С.О. Сарнавська – К.: МАУП, 2005. – 384с.
18. Цивільне право України. Навчальний посібник. Друге видання. За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїка – К.: Істина, 2004. – 224с.
19. Договірне право в умовах ринкової економіки : конспект лекцій / НЮАУ ім. Я. Мудрого ; за ред. : І. В. Жилінкова, В. І. Борисова. – Х. : Право, 2008. – 116 с.
20. Право інтелектуальної власності України : конспект лекцій / НЮАУ ім. Я. Мудрого ; за ред. В. І. Борисової. – Х. : Право, 2008. – 112 с.
21. Мазур, О. С. Цивільне право України : навч. посіб. / О. С. Мазур. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 384 с.
22. Понікаров В. Д. Цивільне право : навч. посіб. / В. Д. Понікаров С. М. Попова, Д. В. Назаренко. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 196 с.
23. Токарева, В. І. Цивільне право України : практикум : навч. посіб. / В. І. Токарева. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 408 с.
24. Цивільне право [Електронний ресурс] : зразки док. – К. : Право-Інформ, 2012. – 1 ел. опт. диск (DVD-ROM). – (Серія "Юридична бібліотека на DVD").
25. Брагинский М. И. Договорное право: [в 5 кн.] / М. И. Брагинский В. В. Витрянский. – М. : Статут. – 1999–2006.
26. Кн. 1: Общие положения. – 1999. – 848 с.
27. Кн. 2: Договоры о передаче имущества. – 2000. – 800 с.
28. Кн. 3: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. – 2002. – 1038 с.
29. Кн. 4: Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта. – 2003.
30. Кн. 5. т. 1: Договоры о займе, банковском кредите и факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований. – 2006.
31. Кн. 5. т. 2: Договоры о банковском вкладе, банковском счете; банковские расчеты. Конкурс, договоры об играх и пари. – 2006.
32. Драпак Г. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. / Г. Драпак, М. Скиба. – 2-е вид., виправ. – К. : Кондор, 2007. – 156 с.
33. Дудла І. О. Захист прав споживачів : навч. посіб. / І. О. Дудла; Чернігів. держ. технолог. ун-т. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 448 с.
34. Журик Ю. В. Антимонопольно-конкурентне право України : навч. посіб. / Ю. В. Журик. – К. : Центр учб. л-ри, 2011. – 272 с.
35. Зверева О. В. Захист прав споживачів: навч. посіб. / О. В. Зверева ; Донецьк. ун-т економіки та права. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 192 с.
36. Зверева О. В. Правова регламентація торговельної діяльності : навч. посіб./ О. В.

- Зверева; Донецьк. ун-т економіки та права. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 144 с.
37. Чучковська А. В. Правове регулювання електронної комерції в Україні : навч. посіб. / А. В. Чучковська; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 224 с.

15. Інформаційні ресурси

1. www.rada.gov.ua - офіційний сайт Верховної Ради України.
2. www.kmu.gov.ua -офіційний сайт Кабінету Міністрів України.
3. <https://www.dcz.gov.ua/>. – офіційний сайт Державної служби зайнятості
4. www.library.ukma.kiev.ua - електронний каталог наукової бібліотеки НаУКМА.
5. <https://www.msp.gov.ua/> - офіційний сайт Міністерства соціальної політики України
6. <http://www.president.gov.ua/>.-Президент України: офіційне інтернет-представництво.